

AZ EMBERI SZÉP KOVÁCS BÁTÝÁM ÉLETÉBEN ÉS IPARÁBAN

Akik kultúrákológusi-nyelvészi pályámat ismerik, tudják, hogy 11 gyermekes „dorozsmaiföldi” tanyasi családból származom¹. „A család évkönyve”² szerint szüleim még Sztriha Kálmán³ esperes-plébánossága idején esküdtek egymásnak „örök hűséget és szeretetet” a dorozsmai templom „oltára előtt”, 1938. január 5-én.

A család évkönyvében ugyan „csupán” 10 közös gyermek neve van, 6 fiúé meg 4 lányé. Az 5. lánytestvérünk – mindannyiunk legkedvesebbje, édesanyánk rövid első házasságából való *félárva* – itt nem szerepel, mivel ő már „házassági feltétel” volt, amikor édesapánk az apja tanácsára átgyalogolt a Jatón⁴ megkérni a Lajkó-család fiatal özvegyét, Pannikát.

Édesanyánk jól ismerte a „túloldali”, szintén félárván felnőtt legényt. De mielőtt igent mondott, két kérdést intézett hozzá: „Elfogadod-e saját lányodul ezt a kis árvát?” Apánk szótlan válaszul a kezét a hozzája simuló leánya fejére tette. „De...” – folytatta édesanyánk – „én sok gyereket szeretnék ám... Azokat vállalod-e?”

„Möglössz ajis” – fogadta, és állt híven mindkét ígéretéhez apánk mindhalálig. Pedig ahogy hetedik gyereként *küzdelmes-gyönyörű életüket* ámuló csodálattal követni tudtam, volt részük mindenben. Szorgalmuk nyomán mindig volt mit ennünk, *Isten-hitre, becsületre, lelkiismeretes munkára neveltek* minket, amit a *bolshevik diktatúra Magyarországon* felnövekedve *ki-ki a maga módján* tartott.

Jutott belőlünk óvónő, tanító, egyetemi oktató, „agramónus” és szakmunkás, hűséges házasember meg többszörösen elvált, de naplopó és börtönviselt szerencsétlen is. Az a bátyám, akiről ez az írás szól, *szüleim harmadik fia*. Mire emlékeim kezdtek lenni róla, már *jókötésű, kamasz legényke*. A felső tagozatos nagylányok szemérmes-boldogan nyugtázzák figyelemfelhívó mutatványait.

Nyolcadikban kisajátítja *nagyapánk szürkés-zöld katonaládáját*, abban hordja az iskolába a kevéske tanszert, ami az 1950-es évek első felében egy tanyasi iskolában kellett. *Kovács Álmos tanítónk* elnézte neki a hóbertot, bölcsen megsejtve, *miféle okai* lehetnek, hogy ezt a különös módját választotta a néhány könyv és füzet, ceruza, tollszár és tintásüveg szállításának.

Hazafelé úton ez volt a bátyám *legfőbb lányszem vonzó eszköze*. Magam láttam egyszer, amikor kimentem a csivítelve közelgő „*nagygyerek*”-raj elé, széplány-nézni én is, amint a bátyám fölállt a láda tetejére, s mereven szalutált az elvonuló lányoknak. Az egyikük, a legszebb, aki a legjobban elpirult, ha ránézett, megállt előtte, majd hirtelen indulattal hanyatt lökte a katonaládáról. Az ő apja „odamaradt” a Donnál...

A bátyám boldogan tápázkodott fel a fűből, hisz olyan kezek illették, amelyeket ő akkor még, minden vagánysága mellett se mert volna megérinteni. A lányok zavartan sajnálkozták körül, de kutya baja sem esett. *Vasember* volt már akkor, és *kovácstanonc* lett az iskola után. A vas formálója, s minden zenebona kedvelője, ami csak fémtől származhat. A motorzajé is.

¹ L.: Napút Évkönyv 2020/9. Hetvenkilenc jeles hetvenes. 16–19. <http://www.naputonline.hu/wp-content/uploads/2015/12/Naput-219.pdf>

² Szüleim példánya 16. kiadás (32.001-től 34.000-ig), nyomtatott a Vörösmarty Nyomdában Székesfehérvárt. Írta *Bilkei Ferenc* székesfehérvári esperes-plébános. Alcíme: „*Az Evangélium, jámbor emberek, tudós orvosok, tapasztalt nevelők útmutatásai a szép életre*”.

³ Lásd: Sztriha Kálmán: Dorozsma története. 1927/1990.

⁴ *Jató*: lapos, semlyékes, vízállásos terület a mai Zsombó község *Lápastó* dűlői külterületén, a lápastói és a bábai dűlőút között.

A szorgos-módos parasztleányek közt *lányszédítőként* már kezdtek föltünedezni a csillogó-villogó *Pannóniák*⁵. Kovácsbátyám is vett egy kiszuperált, kéziváltós „*motrot*”, egy öreg „*csotrogánt*”. Addig „*bütyköröszte*”, simogatta, fényesítgette, míg „*be nem ugrott*”. Akkor aztán ugrott ő is a tányérnyeregbe, s a vén vasparipán végigszáguldozta a „*szatymazi átkötő*” rendőrmentesnek vélt szakaszait. Az összes dűlőutakat, amelyeken az akkor már igazi nagylánnyá serdült iskoláskori leánykák laktak. De mögéje már nem ült fel közülük egy se.

Föülte egy *szatymazi lány*. Ekkor már híre ment arrafelé is az öreg kovács mellett mind nagyobb hozzáértéssel dolgozó fiatal kovácsleánynek, akinek az erejétől elfejtettek ficáncolni patkolás közben a leghibbantabb lovak, messze zengő kalapácsütéseitől engedelmesen meghajlott az izzó vasrúd az üllőn, meggyógyult a törött szekér.

A szatymazi lányt feleségül vette, de nem lett vele boldog. A lány eltitkolta előtte, hogy inkább egy másik legényhez ment volna, de az anyja erőltette a fiatal, fess kovácsot, mert mellette nem „*parasztasszony*” lesz, hanem „*mesterné*”. A fiatalasszony alig egy év múlva öngyilkosságba próbált menekülni a *három fiatal boldogtalanságából*. Az akkori legborzalmasabb női módját választotta: *hypo*-t ivott. A bátyám visszavitte az anyjához, és évekre „*hivatásos*” katona lett a Dunántúlon.

Onnan jött haza egyszer szabadságra egy szép, sötétszemű, feketehajú lánnyal. A hajnali vonattal érkeztek Szatymazra, s még ágyban érték a családot. A kutya sem ugatta meg őket, úgy nyitottak be a tanyába. Édesanyám éppen csak felkönyökölt az ágyban, amikor a bátyám bemutatta a lányt: „*A menyasszonyom!*”

Én, akkor már kíváncsi nagy gyerek, a szobaküszöbről csodáltam ezt a *jelenés-szerű, gyönyörűséges lányt*, aki megilletődve állt a bátyám karjába kapaszkodva, mikor anyám tetőtől talpig végigmérte és megkérdezte tőle: „*Tudod-e lányom, hogy a fiunk nős ember?*” A lány csöndesen csak annyit felelt: „*Tudom. Mindent tudok... De én megmaradok mellette, és boldog lesz velem.*”

Küzdelmes, szép életük volt. A fiatalasszony *szókimondó, megbecsült tagja lett a családnak*. Csak ritkán vágyott vissza az ő szép Dunántúljára, ahol „*gyürké*”-nek mondták a kenyérvéget, és „*pipitérnek*” egy százszorszép-félét, „*szibavirágnak*” meg az összes sárga virágot. Néha eljöttek hozzánk „*Barackországba*” a testvérei, akikkel ugyanazt a kedves „*nyílt e*”-hangú tájszólást beszélte, amelyet úgy szerettem hallgatni. *Boldog volt istránszagató, kemény férje mellett, közöttünk.*

Határozott, tiszteletet parancsoló, de szelíd asszony lett belőle. Ha a férje tovább ment az udvarlásban a bizonytalan erényű nőekkel szemben, akik *rettegik, de mindig készségesen várják a megkísértést*, azonnal erélyesen rászólt, tudatva mindenkivel, hogy ki hová tartozik. Megszenvedte, de kibírta azt is, hogy nagyvérű férje el-elfogadta a könnyű prédát. Tudva, hogy a jóllakott ragadozó is megérzi, s el is ejti a könnyelmű zsákmányt.

Szüleink az első örökség-parcellájukat, a „*févékás*”-nak nevezett szőlődarabot ajánlották föl nekik, hogy oda építkezzenek. Az öregszőlő „*hátulját*” a régi gyümölcsfákkal húségesen meghagyták, az elejét kiszedték a köz⁶ felől. Ez lett a „*porta*”, melyen a tanyájuk, az elmaradhatatlan disznóól, s a

⁵ A Csepel motorgyár híres terméke az 1960-as évektől, amelynek gyártását a KGST-integráció szüntette meg.

⁶ „*Köz*”-nek a tanyavilág dűlőútjait összekötő, kisebb utakat neveztek, amelyekre ugyancsak tanyák települtek. További részletekért lásd még: Győri-Nagy Sándor: *Szerelmem, a Nagy Magyar Alföld*. In: *Honismeret, 2020/4. sz. 95–101.* 96. o.; Elektronikus elérhetőség: https://epa.oszk.hu/03000/03018/00261/pdf/EPA03018_honismeret_2020_04_095-101.pdf

kovácsműhely épült. A „parasztok” – ahogy ő „mesteresen” hívta Lápastó, Bába, Márták-dűlő népét, a messze zengő üllő hangjáról tudták, hogy otthon van és dolgozik „a Kovács”. „Lehet menni” hozzá.

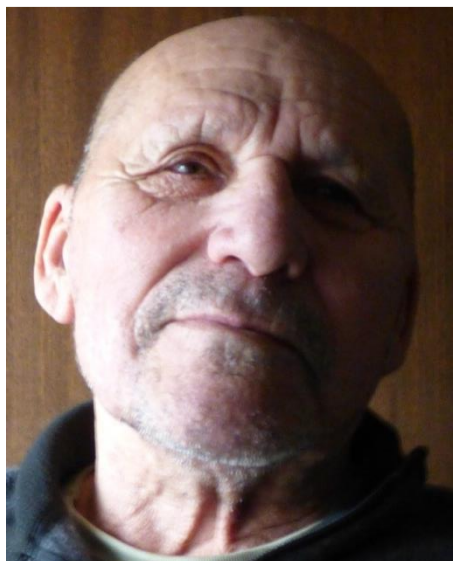
Aztán, ahogy „alakult a világ”, elfogytak a tanyavilágban a lovak, a szekerek meg a parasztok. Ő is változott a világgal. Egy ideig a feleségével együtt Szegedre jártak dolgozni a „Falemezgyárba”, de onnan se mentek sehová tovább. Rövid időre kipróbálták a várost, mint a „fényvonzásba” került tanyasiak közül sokan akkor, egy magassföldszinti panelben, Felsőváros betondzsungelében.

Ám az első forró nyár után, amikor a bátyámnak „slaggal” kellett hűtenie a házfalat, visszaköltöztek a tanyára. Megmaradt Zsombó utolsó kovácsának. Készített csettegőket, javított rotakapákat, csinált mindent, amit vasból hajlítani lehet. Vasvonzalmai ellenére ő bocsátott közülünk legmélyebb gyökereket a lápastói homokba. De tán emlékbántó az egyes szám, hisz dunántúli asszonyával közös szeretetgyökerek voltak ezek, amelyek egymásnak és a helynek is megtartották őket.

Két fiuk született. Mindkettő maradt a vas, a villamosság, a motorok körül, de a kisebbik gyerek szerette is „a szakmát”, a másik azonban nem. Nemcsak a szakmát nem, hanem semmit, ami munka. Mindkettő annak rendje és módja szerint nősült, ám a nagyobb körül hamar szétesett a család, az asszony messzire ment a gyerekekkel, egy másik férfival, s most ki tudja, hányadikkal él.

A kisebb is messzire ment a családjával, egy időre Skóciába, majd Dániába. Keresett salakmotoros lett. Fegyelmezett, anyósához hasonlóan szigorú, de nagyon kedves dorozsmai felesége aggódva kísérte ezen a veszélyes pályán. Ő is szilárd támasza maradt mindenütt a vas hangjait imádó apára ütött, tehetséges fiúnak. Igazgatta ügyes-bajos dolgait, szeretettel nevelve két gyermeküket: kovács bátyámék két szeme fényét: az édesanyánk ágára ütő fiú és lányunokát.

50 év házasság után a feketehajú dunántúli szépasszony-ágyom örökre elhagyta ezt a világot. Különös kívánsága szerint mégsem a zsombói homokban akart nyugodni. A bátyámmal úgy döntöttek, hogy mindkettejük hamvait bízva a család a Tisza vizére. Sose felejttem a bátyám arcát, ahogy a hullámokon távolodó koszorút követte. Egy hosszú, leírhatatlan emberélet filmje pergett le rajta néhány futó perc alatt. Özvegységében, 80. éve táján, két nappal egy „pézméker” beépítése után készítettem róla az alábbi képet. Még ezen se „megtört”, hanem kemény, „pörölyös ember”, aki nemcsak szórja, de bírja is a pörölycsapásokat:

Egyedül maradtában végképp elhagyta a nagyobbik fia is, mivel nem akarta szétosztani *a vagyont, emberi szabadsága biztosítékát*. Nehogy vénségére „kegyelemkenyérre” és „bántó szóra” szoruljon. *Nem ingyen pénzt, hanem „csak” közös munkát ajánlott neki*. Ő, amíg látott, és a keze szorítani tudta a kovácsszerszámokat, dolgozott reggeltől estig. El-elnézegettem, „messziről” ritkásan „haza” – hozzájuk – térve, hogy a „nagy munkák” közt a fújtató lángja körül mindig volt valami „apróság” készülőben. Tömérdek, *nem ritkán maga készítette szerszáma között minden célra volt alkalmas*:

Csodáltam, hogy a *durvának látszó, vaskos-bütykös kovácsujjokban mennyi finomság lakozik*. Persze tudom: *a Szép otthona sosem a kéz, hanem a lélek, amely a kezet, a gondolatokat, a szándékokat, az ajkainkat mozgatja szépre és jóra*. Vagy az ellenkezőjére. *Ifjúházas korunk legelső könyvespolcát, amely „országos értelmiségi vándorlásunkon” mindenüvé, végül nyugdíjasnak Kiskunmajsára is elkísért bennünket, még ő „szabta” vascsövekből, szögvasból, ő hegesztette, és festette pirosra, ő szerelte föl erős „lemezgyári enyvezett lapokkal”, hogy „megbírja” szaporodó könyveinket*.

Öregedőben mindinkább kisebb dísz tárgyakat, csecsebecsüket: *virágállványokat, kandelábereket, asztali lámpákat* készített „a megrendelőknek”. Ő szerelte föl kovácsolt „világítótestekkel” *a híres-nevezetes „fóró-zsombói” Rózsa Sándor csárdát*⁷. Ebből a „széria-munkából” otthonra, a feleségének nem hagyott. Neki, a hálósobába, a hitvesi ágy fölé, *finomabb falilámpát* csinált. De a halott asszony már nem törli le róla a port, maga sem áll föl a székre szédülő fejével, hogy megmentse a rozsdától. Tán *azóta* meg sem is gyújtotta:

⁷ Lásd: Sztriha 1937/1990:161.

Egy valami azonban titokban készült. Olyannyira titokban, hogy *már mindenki tudott róla, csak ő maga nem tudta, hogy mindenki tudja*. Nagylánnyá serdülő lányunokájának készített *menyasszonyi ágyat*, amiből aztán valahogy *íróasztal* lett. Természetesen vasból, de gyönyörűt. *Csupa hajlat, csupa dísz, csupa levél és bimbó*. Olyan kecseset, szépet, amilyen a lányunoka:

Aki *okos* is volt mindig, nem csak *szép*. Kedves, *jóságos teremtés, mint az édesanyja*. Meg a *nagyanyja* és a *dédanyja* volt. Jogi pályára készült. Egy napon eljött a *diplomaosztó*. Akkoriban jártam Lápastóban, a bátyám tanyáján. „*Na, most már nem csak te vagy doktor a családban!*” – fogadott büszkén, és ahogy még mindig kovácsosan erős karjaival magához ölelt, nem tudtam eldönteni, hogy melyikünkre büszkébb: rám-e, az öccsére, vagy gyönyörűséges „*kisunokájára*”, aki „*szintén doktor*”.

Hagytam, hadd örvendezze ki magát. Hogy töviről-hegyire elmondja, milyen ügyvédi irodában, milyen érdekes munkát „kapott”. Nem nagyon tudtam eligazodni a magyarázatain, szerintem ő sem, de ez nem felhőzte be közös örömmünket.

Egyre csak azon járt az eszem: hogyan mondhatnám meg neki, hogy azért *doktorcím nélkül ő sem akárki*. S „doktor” nélkül *motorversenyző fia sem akármilyen nevet csinált*. És hogy a „Szép” felé csörgedező vére salakmotoros fia másik gyerekében is munkál. Ő *belsőépítész* lett, aki szintén *az embert emberségre segítő környezeti Szép művelője*, s egyszer tán akár a *művésze* is. Ám, ha „csak” *mestere*, azzal is méltó lesz a *bátyám dolgos, szépművelő életéhez*. Nem állhatom meg, hogy a *legkedvesebb, róla készült fotómat* ide ne illeszem. Talán épp egy *objektív elé se került munka* díszítő eleme készül, s a *figyelő szemek* már a születő *Szép okozta Jót*, az általa keltett örömet látják:

Azt meg végképp nem mondtam neki, nehogy félreértsen, hogy *nálam az embert nem doktorban mérik, hanem emberben*. Ezt csodáltam benne is mindég, csak valahogy sosem került rá alkalom, hogy elmondjam. Férfiak közt ilyen csak „hátmögött” mondhatnék a neveltetésünk szerint, különben „szembedícséret” lenne. Nemcsak nem volt illő a tanyavilágban: *sandaságnak* ítélték. Bizonytal az is. Márpedig ő *mindig egyenes* volt: sohasem „hajolt el” az emberi élet egyetlen csapása elől sem. Emberül megállt az előtt, amit maga okozott vagy kikerülhetetlennek látott, és kibírta.

Őrzök róla egy emléket, amelyik mindent elmond erről a tartásról. Az 1950-es évek közepe táján történt, amikor – ahogy apám nagyon is találóan fogalmazta – a „propabandák” uszítani kezdték a nőket a férfiak ellen, a fiatalokat a szülői nevelés, az egyház, az élet megtartó rendje ellen. Az esetnek amúgy is *legidősebb, legesendőbb, legszomorúbb sorsú bátyánk* volt az okozója.

Az akkor már 16 éves körüli, közvetlenül az apja után következő „rangidős” öntudatával telt „legény” nagy egyenjogúságában megtagadott valami munkát, s még szemtelen szavakkal indokolta is, hogy az „milyen hülyeség”. Édesapánk azon helyben lekevert neki egy eligazító pofont, ami csak olaj volt az indulatos fiú tüzére: nálunk amúgy is szigorúan tiltott, éktelen káromkodással fordult szembe apánkkal. Ez újabb, még nagyobb pofont érdemelt. A bátyánk egy utolsó káromkodással állt meg még egyszer előtte: „Engem aztán ne nevelgessen így, a kurva istenit ennek a rohadt világnak!”. És elrohant. Nem jött ebédre, nem jött vacsorára, de éjszakára sem.

Édesanyánk sírt, apánk hallgatott. De másnap reggelre kiderült, hogy éjjel mégis csak otthon járt az elveszett fiú. A „hidegszoba” szekrényéből ugyanis hiányoztak a ruhái. A hidegszobában a három kamaszodó öccse aludt. Mindenki tudta, mi történhetett. A világgá ment báty bekocogott az ablakon, és a három öccs kiadogatott neki mindent, amit kért.

A reggeliző asztal előtt apánk felsorakoztatta a három fiút, és vészjósló, de nyugodt hangon kérdezte tőlük: „Miképp nyitott ablakot neki?!” Bennünket arra neveltek, hogy hazudni bűn. De az elhallgatás, a titkolódzás is a hazugság egy fajtája. Tehát az is bűn. A fiúk rezzenéstelen arccal néztek apánk vallató szemébe. De szólni egyikük se szólt. „Nem szótok, az anyátok Istenit?!” – dühödött fel apánk, és kezdte lecsatolni a nadrágszíját.

Mi kicsik a kemencesarokba húzódva vinnyogni kezdtünk. Anyánk riadtan könyörgőre fogta: „Apa, né... Apa!...”, és megpróbálta megfogni édesapánk kezét. Apánk, aki soha meg nem ütötte őt, most indulatosan taszította félre: „Né síránkozz itt nekém, mee téjjs kapsz!”. A három fiú tudta, mi következik. De csak álltak vigyázban apánk előtt, aki fojtott hangon ismét megkérdezte őket: „Miképp vót?!” Halálos csönd. A köztük legidősebbhez fordult: „Té vótá?!” Később falusi KISZ-titkár és „agramónus” bátyánk összeszorított ajakkal nézett apánk szemébe. Csattant a hátán a szíj, de nem szólt. Anyánk zokogásban tört ki, mi kicsik nyerítve, kórusban bömböltünk.

Apánk a *majdani kovácshoz* lépett. Nagyon jól ismerte a keménységét. „Té vótá?!” – és már ütött is. Tudta, hogy tőle se kap választ, mert a „gyerék” még csak a fejéhez se kapott, amin a szíj csatos vége jókora púpot ugrasztott ki. A tanyát betöltő zenebona a tetőfokára hágott. Az udvaron már a házörzőnk is vonítani kezdett. Édesapa a legfegyelmesebb, legfiatalabb bátyánk elé lépett, akit szorgalma, megfontoltsága, paraszti munkaszeretete okán az utódjául szemelt ki, de a téesz miatt aztán messzire került, és egy időben ő volt Mosonmagyaróvár tűzoltó parancsnoka: „Té vótá?!”

A harmadik sújtás, az újólagos hallgatás után édesapánk megvadulva kezdte ütlegelni a fiúkat: „Hát ezé neveetünk mink bennetöket, hogy gazembör váljon belülletök?! Azé gürcötünk értetök, hogy tik is munkakerülők mög hazudozók lögyetök?!” Ekkor anyánk a záporozó ütések útjába vetette magát, és sikoltva borult a férje mellé: „Apa, édes drága embérem! Nyugodj még! Té is tudod, hogy jó gyerekék ezek... A testvérükön segítettek! Hatták vóna, hogy pucérann vágjon neki a vakvilágnak?...” Apánk lecsihadt. „Né papójjá! Ikább aggyá réggelit ennek a sipító bandának!” – biccentett felénk a sarokba. A nagyokhoz meg: „Nekték máma nincsen réggeli! Mars kifelé! Tuggyátok a dógotokat!”

GYNS., Kiskunmajsa, 2023.02.25.